

Zjišťování v domácnostech má rozhodně svá úskalí

Specifickou oblastí sběru dat, kterou Český statistický úřad zajišťuje, jsou **výběrová šetření v domácnostech**. Přestože jejich zajištění je v určitém ohledu mnohem komplikovanější než u podnikových statistik, byla tato šetření donedávna spíše stranou zájmu jak ze strany veřejnosti, tak i v samotném ČSÚ.

Náklady na výběrová šetření v domácnostech jsou relativně vysoké, využitelnost dat, která se jejich prostřednictvím získávají, je však široká. Přitom většinu údajů, které tato šetření zjišťují, stále nelze získat jiným způsobem.

Snižování zátěže respondentů

Poptávka po datech z domácnostních šetření se v současné době zvyšuje. Nejen soukromé instituce, ale mnohdy i státní a zejména pak evropské orgány vyvíjejí tlak na zařazování dalších proměnných do výběrových šetření. Proti tomuto trendu jde snaha najít možnosti, jak na těchto šetřeních v době snižování rozpočtů státních institucí ušetřit. Zároveň se klade důraz na snižování zátěže respondentů, jelikož jednotlivá zjišťování nabírají na objemu a zároveň přibývají nová.

Dostatečná míra response nejen za celou populaci, ale i v rámci jednotlivých krajů či skupin obyva-

Všechna zjišťování v domácnostech jsou u nás pro respondenty dobrovolná.

telstva, je přitom hlavním klíčem k tomu, aby se z údajů získaných od relativně malého vzorku respondentů daly stanovit spolehlivé odhady výsledků za celou populaci. Spolehlivost odhadů za některé specifické skupiny obyvatelstva sni-

žuje zejména jejich nízké zastoupení ve vzorku (např. vysoká míra odmítnutí či nezastižení u osob samostatně výdělečně činných či samostatně žijících osob mladšího věku). Jedno z výběrových šetření v domácnostech – Životní podmínky, navíc zjišťuje některé citlivé údaje (např. údaje o příjmech), které ne vždy jsou respondenti ochotni tazateli sdělit.

údaje o příjmech (důchody, sociální dávky) mají k dispozici již jiné státní instituce. Pro potřeby šetření Životní podmínky musí

“
Většinu údajů, které šetření zjišťují, stále nelze získat jiným způsobem.
”

Český statistický úřad tyto údaje znovu zjišťovat dotazem přímo od respondentů.

V některých evropských zemích se u šetření tohoto typu využívají registry obyvatelstva jako primární zdroj dat. Tím se uleh-

Důležitý zdroj informací pro rozhodování státních orgánů

Přestože Český statistický úřad ve všech fázích domácnostních šetření naráží na řadu úskalí, je o jeho výsledky stále větší zájem nejen z řad veřejnosti, ale i z výzkumných institucí. Ministerstvům slouží data jako podklady pro analýzy a návrhy opatření, která ovlivňují ekonomickou a sociální situaci domácností.

Datové zdroje?

V České republice není možné mezi sebou volně propojovat údaje z administrativních datových zdrojů, přestože například některé

čuje nejen respondentům, ale především se výrazně snižují náklady na celé šetření. U nás je možnost využívat administrativní zdroje značně omezena – i proto, že ucelené registry, které by byly pro tyto

dobrovolná, avšak Český statistický úřad má podle nařízení Evropské komise povinnost poskytovat data z těchto šetření Statistickému úřadu Evropské unie.

Přitom vzhledem k dobrovol-

ření optimálně kapacitně i organizačně naplánovat. Například u šetření Životní podmínky je nutné odhadnout potřebu posílení vlastní tazatelské sítě externími tazateli, počty dárků pro zúčastněné domácnosti nebo počty papírových dotazníků.

a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci (Výběrové šetření cestovního ruchu).

V případě šetření Životní podmínky funguje paralelně vedle sebe jak zjišťování prostřednictvím papírového dotazníku, tak i prostřednictvím dotazníku elektronického. Tuto dualitu způsobují dva hlavní důvody. Zprv je nutné z důvodu drobných odchylek mezi elektronickým a papírovým dotazníkem zachovávat kontinuitu v tom, jakým způsobem probíhá po dobu čtyř let v každé domácnosti šetření. Zadruhé je stále nedostatečný počet tazatelů, kteří vedou a zapisují rozhovor do služebního notebooku.

“
V případě šetření Životní podmínky funguje paralelně vedle sebe jak zjišťování prostřednictvím papírového dotazníku, tak i prostřednictvím dotazníku elektronického.
 ”

účely dostatečně kvalitní a aktuální, a tedy použitelné, neexistují. Připravovaná soustava registrů přitom domácnostním šetřením nepomůže.

Vyvstává tak zásadní problém – všechna zjišťování v domácnostech jsou u nás pro respondenty

nosti šetření není předem přesně známo, jak vysoká bude response. Výkyvy se vyskytují i u pravidelných šetření, která se periodicky opakují. V porovnání se statistickými, které se provádějí podle Programu statistických zjišťování, je tedy mnohem obtížnější tato šet-

Citelné úspory

Zavedení a rozšíření dotazování prostřednictvím elektronického dotazníku – metodou CAPI (Computer assisted interview) bylo pro úřad velkým přínosem.

V současné době je v Českém statistickém úřadu většina domácnostních šetření zajišťována výhradně touto formou (Výběrové šetření pracovních sil, Výběrové šetření o využívání informačních

Veronika Sequensová
 oddělení sociálních šetření

Jak funguje tazatelská síť?

Součástí organizace celého šetření je pochopitelně také plánování kapacit tazatelské sítě.

V současné době **síť stále funguje na dvojí bázi**, tedy část šetření je zajišťována vlastními zaměstnanci Českého statistického úřadu a část je zajišťována externisty (šetření Životní podmínky).

Nedávno úřad na základě pozitivních zkušeností ze zahraničí a s cílem zefektivnit práci tazatelů přešel na **system „univerzálního tazatele“**. To znamená, že tazatelé, kteří jsou zaměstnanci úřadu, již nejsou specializováni jen na některé šetření, ale v průběhu roku se podílejí na různých šetřeních. Tento systém klade větší požadavky na pracovníky, kteří si musí ve spolupráci s garanty jednotlivých šetření více plánovat svou práci a zároveň odborně zvládat metodiku více statistických úloh najednou.

Hlavním přínosem zavedení modelu univerzálního tazatele je úspora času. Každý tazatel má přiděleno určité území, v jehož rámci provádí rozhovory s respondenty. Už tedy nebude docházet k tomu, že do stejného místa dojíždí více tazatelů.

Tazatel má v procesu získávání informací v domácnostních šetřeních **specifickou roli**. Je tím, kdo zprostředkovává údaje získané od respondentů a kdo přímo ovlivňuje kvalitu údajů, která do zpracování vstupují. Jeho role je přitom často obtížná; musí se naučit získávat informace od co největšího počtu dotazovaných a přitom čelit jejich neochotě a odmítání. Zároveň musí zvládnout zabezpečení rozhovorů s respondenty, kteří žijí ve špatně dostupných oblastech. Právě ti totiž mohou v některých zjišťovaných charakteristikách tvořit specifickou skupinu.